

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESAS TIESNESIS

Jura Alunāna iela 1, Rīga, LV 1010

Tālrunis: 67830735, 67210274 Fakss: 67830770
e-mail: tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Satversmes tiesas tiesneses

Sanitas Osipovas

ATSEVIŠĶĀS DOMAS

Rīgā 2021. gada 22. aprīlī

lietā Nr. 2020-34-03

„Par Ministru kabineta 2009. gada 27. oktobra noteikumu Nr. 1250

**„Noteikumi par valsts nodevu par īpašuma tiesību un ķīlas tiesību
nostiprināšanu zemesgrāmatā” 13. punkta atbilstību Latvijas Republikas
Satversmes 91., 105. un 110. pantam”**

1. Satversmes tiesa 2021. gada 8. aprīlī pieņēma spriedumu lietā Nr. 2020-34-03 „Par Ministru kabineta 2009. gada 27. oktobra noteikumu Nr. 1250 „Noteikumi par valsts nodevu par īpašuma tiesību un ķīlas tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā” 13. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91., 105. un 110. pantam” (turpmāk – Spriedums) un nosprieda:

„atzīt Ministru kabineta 2009. gada 27. oktobra noteikumu Nr. 1250 „Noteikumi par valsts nodevu par īpašuma tiesību un ķīlas tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā” 13. punktu, ciktāl tas attiecas uz mantojuma atstājēja pārdzīvojušo tā paša dzimuma partneri, kuram ar mantojuma atstājēju bija izveidota ģimene, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 110. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2022. gada 1. jūnija.”

Piekrītu Spriedumā atzītajam, ka likumdevējam no Satversmes 110. panta pirmā teikuma kopsakarā ar cilvēka cieņas principu izriet pozitīvs pienākums nodrošināt ikvienas ģimenes, arī viendzimuma partneru ģimenes, juridisko, sociālo un ekonomisko aizsardzību un likumdevējs šo pienākumu

nav izpildījis, bet apstrīdētā norma, ciktāl tā attiecas uz mantojuma atstājēja pārdzīvojušo tā paša dzimuma partneri, kuram ar mantojuma atstājēju bija izveidota ģimene, ir netaisnīga. Tomēr nevaru piekrist tam, ka šā iemesla dēļ apstrīdētā norma, ciktāl tā attiecas uz mantojuma atstājēja pārdzīvojušo tā paša dzimuma partneri, kuram ar mantojuma atstājēju bija izveidota ģimene, neatbilst Satversmes 110. panta pirmajam teikumam.

Argumentējot savu viedokli, izmantošu Spriedumā lietotos saīsinājumus.

1. Izskatītajā lietā ir būtiski ņemt vērā to, ka apstrīdētās normas izdevējs ir Ministru kabinets, kas darbojies, pildot tam likumdevēja noteiktu uzdevumu, tāpēc jāvērtē, vai ir ievērots pilnvarojums. Ministru kabinets kā Noteikumu Nr. 1250 pieņemšanas tiesisko pamatu norādījis Zemesgrāmatu likuma 106. panta otro daļu, kas paredz Ministru kabineta tiesības noteikt par īpašuma tiesību un ķīlas tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā maksājamās valsts nodevas apmēru un samaksas kārtību, kā arī atbrīvojumus no valsts nodevas samaksas. Apstrīdētā norma sastāv no diviem apakšpunktiem: Noteikumu Nr. 1205 13.1. apakšpunkts nosaka valsts nodevas apmērus gadījumā, ja nekustamais īpašums mantots uz likuma pamata, bet 13.2. apakšpunkts – gadījumā, ja nekustamais īpašums mantots uz testamenta vai mantojuma līguma pamata.

Ministru kabinetam, īstenojot Saeimas doto pilnvarojumu, ir jāievēro ne tikai norma, kas to tieši pilnvaro izstrādāt konkrēto normatīvo regulējumu, bet tam ir saistoša arī visa likumdevēja izveidotā normatīvo aktu sistēma. Izskatītajā lietā Ministru kabinetam, nosakot nekustamā īpašuma mantošanas gadījumos maksājamās valsts nodevas apmērus, visupirms bija jāievēro mantošanas tiesību tiesiskais regulējums, kas noteikts Civillikumā.

Saskaņā ar Civillikuma 403. pantu dažādās mantinieku šķirās tiek sagrupēti mantojuma atstājēja tuvinieki, pārdzīvojušais laulātais, radinieki un adoptētie. Ir izšķiramas četras mantinieku šķiras, kas noteiktas pēc radniecības veida un tās pakāpju tuvuma. Mantojuma atstājēja pārdzīvojušā laulātā, radinieku un adoptēto iedalījums mantinieku šķirās nosaka viņu likumiskās mantošanas secību. Proti, saskaņā ar Civillikuma otrās daļas „Mantojuma tiesības” otrās nodaļas „Likumiskā

mantošana” regulējumu tiesības mantot uz likuma pamata visupirms ir mantojuma atstājēja pārdzīvojušajam laulātajam. Vienlaikus ar pārdzīvojušo laulāto manto pirmās šķiras mantinieki – mantojuma atstājēja bērni un adoptētie. Savukārt zemākas šķiras mantinieki manto tikai tad, ja savu gribu mantot nav izteicis neviens augstākas šķiras mantinieks.

Gan Noteikumu Nr. 1250 13.1. apakšpunkts, kas regulē valsts nodevas apmēru likumiskās mantošanas gadījumā, gan šo noteikumu 13.2. apakšpunkts, kas regulē valsts nodevas apmēru testamentārās vai līgumiskās mantošanas gadījumā, paredz atšķirīgus valsts nodevas apmērus atkarībā no mantinieka šķiras vai veida. Saskaņā ar Noteikumu Nr. 1250 13.1. apakšpunktu likumiskās mantošanas gadījumā laulātajam un kopā ar mantojuma atstājēju dzīvojušajiem pirmās, otrās un trešās šķiras mantiniekiem valsts nodeva paredzēta 0,25 procentu apmērā, pārējiem pirmās un otrās šķiras mantiniekiem – 0,5 procentu apmērā, pārējiem trešās šķiras mantiniekiem – 1,5 procentu apmērā, bet ceturtais šķiras mantiniekiem – 5 procentu apmērā. Savukārt saskaņā ar Noteikumu Nr. 1250 13.2. apakšpunktu testamentārās un līgumiskās mantošanas gadījumā laulātajam un pirmās, otrās un trešās šķiras mantiniekiem paredzēta valsts nodeva 0,125 procentu apmērā, ceturtais šķiras mantiniekiem – 4 procentu apmērā, pārējiem testamentārajiem vai līgumiskajiem mantiniekiem – 7,5 procentu apmērā, bet testamentārajiem vai līgumiskajiem mantiniekiem, ja tie ir sabiedriskā labuma organizācijas, – 1,5 procentu apmērā. Tātad gan likumiskās, gan testamentārās mantošanas gadījumā apstrīdētā norma paredz mantojuma atstājēja pārdzīvojušajam laulātajam un dažādu šķiru mantiniekiem mazākus valsts nodevas apmērus nekā citām personām, kuras no mantojuma atstājēja var mantot uz testamenta vai mantojuma līguma pamata (izņemot sabiedriskā labuma organizācijas).

Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais tiesiskais regulējums ir izstrādāts, par pamatu ņemot Civillikuma otrās daļas „Mantojuma tiesības” otrajā nodaļā „Likumiskā mantošana” ietverto likumiskās mantošanas kārtību, tostarp mantojuma atstājēja pārdzīvojušo ģimenes locekļu grupējumu mantinieku šķirās. Apstrīdētajā normā valsts nodeva mantojuma atstājēja pārdzīvojušajiem ģimenes

locekļiem noteikta atšķirīgā apmērā atkarībā no ģimenes saišu tuvuma, bet likumiskās mantošanas gadījumā – arī no tā, vai konkrētais mantinieks dzīvojis kopā ar mantojuma atstājēju.

Tātad Ministru kabinets, pamatojoties uz Zemesgrāmatu likuma 106. panta otrajā daļā tam noteikto pilnvarojumu, pieņemot apstrīdēto normu, ir ievērojis likumdevēja noteiktās mantošanas tiesības.

Ministru kabineta tiesības izdot ārējus normatīvus aktus sniedzas vien tiktāl, ciktāl tam šīs tiesības ir nodotas ar likumu. Ministru kabinetam var uzdot likuma ieviešanai dzīvē nepieciešamā regulējuma izstrādāšanu, lai tiktu detalizēta likumā ietvertā politiskā griba vai noteikta likuma īstenošanas kārtība. Šādos normatīvajos aktos nedrīkst ietvert tiesību normas, kas nav uzskatāmas par palīg līdzekļiem likuma normas īstenošanai (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 11. janvāra sprieduma lietā Nr. 2010-40-03 10. punktu*). Ministru kabineta rīcības brīvības robežas, īstenojot tam likumā paredzētās tiesības izdot ārējus normatīvus aktus, nosaka ne tikai konkrētā likuma normā paredzēts pilnvarojums regulēt atsevišķu jautājumu, bet arī citi likumi un tiesību sistēma kopumā. Gadījumā, ja likumdevējs nav likumā noregulējis tādu jautājumu, kura noregulēšanai nepieciešama politiska izšķiršanās un kurš atbilstoši Satversmes 64. pantam ietilpst likumdevēja kompetencē, Ministru kabinets nav tiesīgs pēc savas iniciatīvas un ieskata to noregulēt likumdevēja vietā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 14. oktobra sprieduma lietā Nr. 2015-05-03 10. punktu*).

Jautājums par ģimenes juridiskās aizsardzības formu un saturu, proti, ģimenes attiecību tiesisko regulējumu, ir visai sabiedrībai būtisks jautājums, kura izlemšanai nepieciešama likumdevēja politiska izšķiršanās, un tādēļ šis jautājums ietilpst likumdevēja ekskluzīvajā kompetencē. Tādējādi no Satversmes 64. panta un 110. panta pirmā teikuma izriet likumdevēja tiesības un pienākums ar likumu noteikt viendzimuma partneru ģimenes attiecību tiesisko regulējumu. Ja Ministru kabinets, neievērojot mantošanas tiesību regulējumā noteiktās likumisko mantinieku šķiras, pieņemtu tādu ģimenes sociālās vai ekonomiskās aizsardzības vai atbalsta tiesisko regulējumu, kurā būtu definēta viendzimuma partneru ģimene, tad Ministru kabinets būtu ietiecies likumdevēja kompetencē esošajā jautājumā par

ģimenes juridisko aizsardzību un pārkāpis Satversmes 64. pantu. Atbilstoši Satversmes 64. pantam Ministru kabinets, izdodot ārējus normatīvos aktus, ir tiesīgs noteikt aizsardzības un atbalsta pasākumus tikai tādām ģimenēm, kurām likumdevējs ir paredzējis ģimenes attiecību tiesisko regulējumu.

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu Satversmes tiesa tiesvedību lietā var izbeigt līdz sprieduma pasludināšanai citos, šā panta pirmās daļas 1.–5. punktā neminētos gadījumos, kad tiesvedības turpināšana lietā nav iespējama. Pēc manām domām, izskatītajā lietā pastāvēja tādi apstākļi, kuru dēļ nebija iespējams turpināt tiesvedību un izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmei.

Līdz ar to tiesvedība izskatītajā lietā bija izbeidzama.

2. Uzskatu, ka apstrīdētā norma, ciktāl tā attiecas uz mantojuma atstājēja pārdzīvojušo tā paša dzimuma partneri, kuram ar mantojuma atstājēju bija izveidota ģimene, ir netaisnīga. Taču personai Satversmes 110. pantā noteikto pamattiesību aizskārumu rada nevis Ministru kabineta noteikumi, bet gan Civillikuma 391. pants, kurš nosaka likumisko mantinieku loku. Tradicionāli priekšroka saņemt mantojumu ir mantojuma atstājējam tuvākajām personām – ģimenei. Ģimenei piederošas personas ir likumiskie mantinieki, bet mantojuma atstājējam tuvākās personas vienlaikus ir arī neatraidāmie mantinieki. Likumisko mantinieku institūts nemainīgi ir pakārtots ģimenes tiesībām. Tā tas bija romiešu tiesībās, tā tas bija arī Baltijas guberņas paražu tiesībās.

Civillikuma 391. pants nosaka: „Pēc likuma aicināti mantot: 1) laulātais, 2) radinieki, 3) adoptētie (173. p.)” Šī norma nav grozīta kopš Civillikuma pieņemšanas 1937. gadā. Taču, apzinoties, ka Civillikuma izstrādē par pamatu tika ņemta Baltijas vietējo likumu kopojuuma III daļa, ir būtiski noskaidrot, vai likumisko mantinieku loks kopš 19. gadsimta vidus nav mainījies. Likumisko mantošanu Baltijas vietējo likumu kopojumā noteica 1705. pants: „Pēc likuma aicināti mantot: 1) laulātais, 2) asins radinieki, 3) atsevišķas sabiedriskas iestādes un kārtas, 4) valsts kase” (*Свод местных узаконений губерний Остезийских. Ч. 3: Законы гражданские. Санктпетербург: Тип. Второго отд-ния Собств. Е. И. В. Канцелярии, 1845–1864, с. 268*). Izstrādājot Civillikumu, ieviestās

izmaiņas likumisko mantinieku lokā pēc būtības neskāra mantojuma atstājēja tuviniekus, proti, laulāto, asinsradniekus un adoptētos, kas arī iepriekš tika juridiski pielīdzināti asinsradniekiem, bet pamatā attiecās uz pārdzīvojušā laulātā mantošanas tiesībām, proti, laulāto mantošanas tiesības tika vienkāršotas (sk.: Švarcs F. *Latvijas 1937. gada 28. janvāra Civillikums un tā rašanās vēsture*. Rīga: TNA, 2011, 204. lpp.).

Apzinoties to, ka likumisko mantinieku loks ir saistīts ar izpratni par ģimeni un radniecību un pēc būtības ir palicis nemainīgs jau kopš 19. gadsimta vidus, ir jāņem vērā tas, ka regulējums, kas noteikts Civillikumā un līdz ar to joprojām ir spēkā, tika pieņemts vēl Krievijas impērijas laikos, kad valsts nebija šķirta no baznīcas, laulības slēgšana bija vienīgi baznīcas kompetencē, laulības šķiršana bija vai nu liegta (katoļiem), vai ļoti sarežģīta (pie pārējām konfesijām piederīgajiem), ārļaulības kopsdzīve tika uzskatīta par grēcīgu, ārļaulības bērni tika diskriminēti, viendzimuma seksuālās attiecības bija grēks baznīcas acīs un sodāms noziegums saskaņā ar valsts likumiem. Turklāt Krievijas impērijā 19. gadsimtā pastāvēja kārtu sabiedrība un tika piešķirtas privilēģijas, proti, valdīja nevienlīdzība.

Tāpat Krievijas impērijā nebija pamattiesību un prasības pēc tiesiskās vienlīdzības, kas šobrīd ir saistošas Latvijas Republikai – kā demokrātiskai tiesiskai valstij.

Likumiskā mantošana ir cieši saistīta ar izpratni par ģimeni. Kopš Baltijas vietējo likumu kopojuuma III daļas pieņemšanas ģimenes tiesības tika būtiski pārstrādātas divas reizes: pirmkārt, ar Satversmes sapulces 1921. gada 1. februārī pieņemto likumu „Par laulību” (sk.: *Likumu un valdības rīkojumu krājums. B. v.: Tieslietu ministrijas kodifikācijas nodaļas izdevums, 1921*), kas tika iestrādāts 1937. gada Civillikumā, un, otrkārt, atjaunojot Civillikuma spēku 1993. gada 25. maijā, kad tika pieņemts likums „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ģimenes tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību”. Atšķirībā no Civillikuma mantojuma, lietu un saistību tiesību daļām ģimenes tiesību daļa profesora Jāņa Vēbera vadībā tika būtiski pārstrādāta, „ievērojot, ka pēdējā pusgadsimta laikā citu Eiropas valstu [...] likumdošana ir strauji attīstījusies un ka mūsu Civillikuma ģimenes tiesību normas, kas trīsdesmito gadu beigās neatšķīrās

no citu Eiropas valstu likumdošanas, šodien salīdzinājumā ar to izskatītos ļoti arhaiskas” (*Vēbers J. Latvijas Civillikums cauri visam mūžam. Grām.: Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ģimenes tiesības. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 131. lpp.*). Arī turpmāk ģimenes tiesības tikušas grozītas atbilstoši pamattiesību prasībām. Taču likumiskās mantošanas regulējums pēc būtības ir palicis nemainīgs jau ilgāk nekā pusotru gadsimtu. Tas, ka arī apstrīdētās normas izdevējs ir atbalstījis visupirms mantojuma atstājēja ģimenes locekļus, nosakot ievērojami mazāku nodevas apmēru ģimenei – laulātajam un kopā ar mantojuma atstājēju dzīvojušajiem pirmās, otrās un trešās šķiras mantiniekiem – iepretim citiem mantojuma saņēmējiem, liecina par to, ka valsts savu pozitīvo pienākumu, kas tai izriet no Satversmes 110. panta, ir pildījusi. Tomēr likumdevējam, pildot Satversmes tiesas 2021. gada 8. aprīļa spriedumu lietā Nr. 2020-34-03, ir būtiski apzināties, ka to mantojuma atstājēja tuvinieku loks, ar kuriem nav liegts veidot kopdzīvi un ģimeni, kopš 19. gadsimta vidus ir fundamentāli mainījies.

Satversmes tiesas tiesnese

Sanita Osipova